

Лариса Петренко

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Дослідження автором інформаційно-аналітичної компетентності як сучасного інструментарію підвищення ефективності управлінського впливу на якість підготовки кваліфікованих робітників дозволило виявити напрями подальших наукових розвідок.

Ключові слова: інформаційно-аналітична компетентність, професійно-технічний навчальний заклад; інформаційно-аналітичне забезпечення; керівники; глобалізаційні процеси.

В сучасних умовах актуалізується переусвідомлення багатьох концептуальних основ використання інформації в управлінській діяльності керівників професійно-технічних навчальних закладів. Безперечно, володіння інформацією несе величезні переваги і вигоди для керівника різного плану: соціальні, економічні, культурні тощо. Слід погодитись з думкою А. О. Ярошенко, що: «Прагнення до інформації, до контролю її джерел природне бажання всіх, оскільки інформація це влада, можливість і здатність використовувати всі механізми для реалізації своєї мети та інтересів» [8, с. 232]. Сьогодні обсяги інформації зростають дуже швидко. За оцінкою компанії «Arthur Andersen» об'єм знань, яким зараз володіє людство, удвоюється кожні п'ять років. Очікується, що в 2020 році знання будуть удвоюватись кожні 72 дні [2, с. 5]. Тому для ефективного управління професійно-технічним навчальним закладом, досягнення визначених стратегічних цілей, особистісного розвитку сучасний керівник повинен мати сформовані уміння використання інформації в особистісних, професійних і соціально значущих цілях. Це зумовлює розвиток його інформаційно-аналітичної компетентності.

Аналіз стану досліджень і публікацій свідчить про те, що проблема розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників різних галузей викликає науковий інтерес як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Про це свідчить низка публікацій О. Л. Алфєєвої, Т. В. Волкової, Т. М. Єлканової, Н. А. Зінчук, Л. А. Майбороди, І. М. Савченко, Ю. П. Сурміна та інших дослідників у фахових виданнях. Результати дослідження цієї проблеми узагальнені в дисертаціях І. А. Абрамової, І. В. Бабакової, О. С. Гайдамак, О. В. Назначило, А. Т. Тхакушинової, Н. А. Зінчук. Значна увага з боку вітчизняних і зарубіжних учених приділяється проблемам формування інформаційної культури

(Т. В. Бабенко, М. М. Близнюк, О. М. Гончарова, О. С. Ільків, М. Г. Коляда, С. М. Малярчук, І. М. Смирнова, А. Л. Столяревська, І. В. Шевердін, А. В. Фіньков, А. М. Ясінський, тощо). У роботах Н. В. Баловсяк, О. І. Дрогайцева, А. В. Козиревої, Л. В. Кочегарової, С. В. Кривець, Л. Є. Петухової розкриваються питання розвитку інформаційної компетентності. Важливі аспекти інформаційного забезпечення управління навчальними закладами висвітлені в працях В. Ю. Бикова, В. В. Гуменюк, Л. М. Забродської, Л. М. Калініної, В. Е. Луначика, В. Ф. Петрова, Н. Т. Тверезовської.

Разом із тим серед невирішених частин загальної проблеми залишається ще багато питань. Одне з них полягає в тому, що в практичній діяльності керівники професійно-технічних навчальних закладів відчують значні утруднення в свідомому обиранні, ґрунтовному аналізі, адекватній інтерпретації та практичному застосуванні даних (відомостей), що розповсюджуються засобами масової інформації, надходять по каналах комунікації управлінської ієрархії, надаються статистичними органами в сфері професійної підготовки кваліфікованих робітників.

Суперечливий вплив на розвиток усіх складових освіти, у тому числі і на систему професійно-технічної освіти, спричинив розрив між цілями і результатами освітнього процесу, який утворюється внаслідок зміни цілей. Цей розрив відчувається у суспільстві, що породжує претензії до теоретиків і практиків педагогіки – педагогічна наука відстає від життя, а професійна школа випускає не якісний продукт (фахівців, не підготовлених до роботи в нових умовах). У зв'язку з виникненням «прогалів у науці» та «вузьких місць» у практиці управління професійно-технічними навчальними закладами з'явилась потреба в розробці наукових засобів, які дозволять подолати ці недоліки.

Виходячи з вищенаведеного *мета статті* полягає в дослідженні соціально-педагогічного аспекту проблеми розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів як сучасного інструментарію підвищення ефективності управлінського впливу на якість підготовки кваліфікованих робітників.

Сучасна вітчизняна професійно-технічна освіта розвивається під впливом таких процесів як глобалізація, стандартизація, децентралізація, інформатизація, входження в ринкове середовище. Ця реальність потребує не тільки швидкого реагування на зміни, але й їх завчасного прогнозування. Для цього керівники професійно-технічних навчальних закладів повинні мати високу інформаційну культуру, володіти ефективними засобами інформаційно-аналітичної діяльності, постійно розвивати інформаційно-аналітичну компетентність.

Поняття «інформаційно-аналітична компетентність» для педагогічної науки є новим, хоча сама інформаційно-аналітична діяльність здійснюється особами, причетними до професійної освіти, здавна. Історія

розвитку суспільства вказує на те, що прийом, первинна обробка даних і передача інформації завжди були її частиною. Про це свідчать такі відомі артефакти як наскальні малюнки, глиняні й дерев'яні таблички тощо. Цілком справедливо вважати, що основою розвитку людської цивілізації є інформація у вигляді накопичених знань, що передаються від покоління до покоління. Саме отримані знання вплинули й на розвиток інформаційних технологій. Еволюція інструментарію передачі інформації відбувалась поступово від «ручної» (інформація оброблялась за допомогою пера, чорнил і передавалась через листи, депеші, книги поштою) до сучасної мережевої технології, яка знаходиться на етапі інтенсивного розвитку. Характерним для нього вважається початок широкого використання в різних галузях глобальних (Internet) і локальних комп'ютерних мереж [6, с. 49–50]. Їх вплив на розвиток суспільства вже зараз є відчутним: активно формується інформаційне суспільство в рамках глобальної економіки, політики і культури; спостерігається геополітичне домінування окремих найбільш розвинених регіонів у планетарному масштабі; відбувається жорстке розмежування світу на інформаційно розвинений центр і периферію, яка знаходиться у стані стагнації, і не має власної автохтонної перспективи розвитку; знижується роль національної держави і бюрократії; децентралізований комп'ютерний інтелект робить неможливими тоталітарні тенденції влади; змінюється структура соціуму.

Нових рис набуває економіка: зростають на глобальному рівні полуавтономні економіки постімперіалістичного світу; починає домінувати нелінійний спосіб організації виробництва; розвивається глобальний фінансовий ринок як основний рівень нової економіки (його формування і регулювання здійснюється інформаційними потоками і телекомунікаційними системами), який лише частково регулюється ринковими правилами; спостерігається тенденція до формування дворівневого виробництва (масове та індивідуальне); вже зараз відбувається перехід від індустріального господарства до економічної системи, побудованої на знаннях та інформації. Вивчаючи ці процеси, соціологи допускають думки, що це призведе до подолання капіталістичної приватної власності і відчуження (у марксистському розумінні), що, власно, виступає базисом формування нової системи цінностей сучасної людини. Вважаємо, що нарощування таких тенденцій у світовому суспільстві необхідно розглядати як стратегічні орієнтири для подальшого розвитку професійно-технічної освіти.

В контексті нашого дослідження не можна не звертати уваги на нові якості, яких набуває соціальна культура. До її характерних ознак учені відносять обов'язкову наявність у сучасних людей знань і здібностей до критичного сприйняття реальної дійсності; вміння орієнтуватись у глобальних інформаційних процесах як основного чинника соціальної мобільності; виникнення більш абстрактного, інтелектуального

невидимого і глобального суспільства, в якому кожний може обмінюватися і торгувати, що сприяє формуванню нового класу як основного – класу інформаційних менеджерів. Прогнозуючи образи інформаційного суспільства, В. М. Щербина вважає, що соціальна взаємодія в такому суспільстві здійснюватиметься безпосередньо через електронно-комунікаційні пристосування і матиме характер мозаїчного резонансу. Таке суспільство є децентралізованим і не передбачає соціальної ієрархічності. Тому базовою соціальною групою буде місцева громада. Він вважає, що в такому разі слід очікувати суспільні зміни – трансформацією інститутів влади, що так чи інакше приведе до соціального конфлікту – протистояння великих апаратів управління і виробництв окремим споживачам. Подолання цього конфлікту можливе, на думку вченого, лише у суспільстві, що базуватиметься на «комунітарності» і орієнтації на інтереси окремого індивіда, екологічні та інші неекономічні (гуманітарні) проблеми, тобто на сталий розвиток країни. Одним із результатів його монографічного дослідження є прогнозована модель недалекого майбутнього суспільства, в якому домінуючою соціальною групою будуть представники «нової інтелігенції». Від імені «теоретичного знання» вони зможуть створювати моделі соціальної організації. Незабаром виникне глобальна еліта, яка житиме за межами національно-територіального розподілу сучасного світу. Всі процеси в суспільстві стануть керованими, але ні в якому разі, ні на основі свідомої їх організації і тотального контролю на рівні повсякденності. В інформаційному суспільстві спонтанність соціального розвитку буде просто неможливою [7, с. 219–224]. Зрозуміло, що ці «метаморфози сучасності» вже тепер призводять до значних змін в освітянській галузі, а отже, вважаємо, що їх слід розглядати як чинники, що спонукають вдосконалення інструментарію управління сучасними професійно-технічними навчальними закладами, зокрема інформаційно-аналітичної компетентності керівного персоналу. Адже тільки на основі глибокого аналізу можливий стратегічний розвиток навчального закладу та його педагогічного колективу.

Результати аналізу категорії «інформаційно-аналітична компетентність» свідчать про те, що ефективне використання інформації можливе за умов опанування методами поаспектного аналізу текстів, контент-аналізом, класифікаційним аналізом, кластерним аналізом, вилучення особистісно цінного змісту тощо. На основі вивчення наукової літератури з філософії, соціології, економіки, психології, педагогіки ми дійшли висновку, що найважливішою і основною властивістю інформаційно-аналітичної компетентності є її двопараметричність. Кожний окремий її параметр (інформаційна і аналітична компетентність) в свою чергу є складним, цілісним утворенням. Між ними існує взаємозв'язок. Він не випадковий, а еволюційно закономірний. Це

обґрунтовано науковими теоріями і доведено соціальною практикою. Інформаційно-аналітична компетентність може розглядатися як явище і як процес і при цьому зберігати властивості поліфункціональності. Це вимагає розроблення поняття такого класу на принципово новій технології як об'єкта високого рівня складності.

Для визначення подальших напрямів наукової розвідки нами проаналізовано стан розробленості проблеми розвитку інформатизації управління навчальними закладами та впровадження інформаційних технологій в навчальний процес у вітчизняній системі освіти. Динаміка зростання захищених наукових праць, відображена на рис. 1. Побудований нами графік на основі використання даних електронної бібліотеки «Веда» [1].

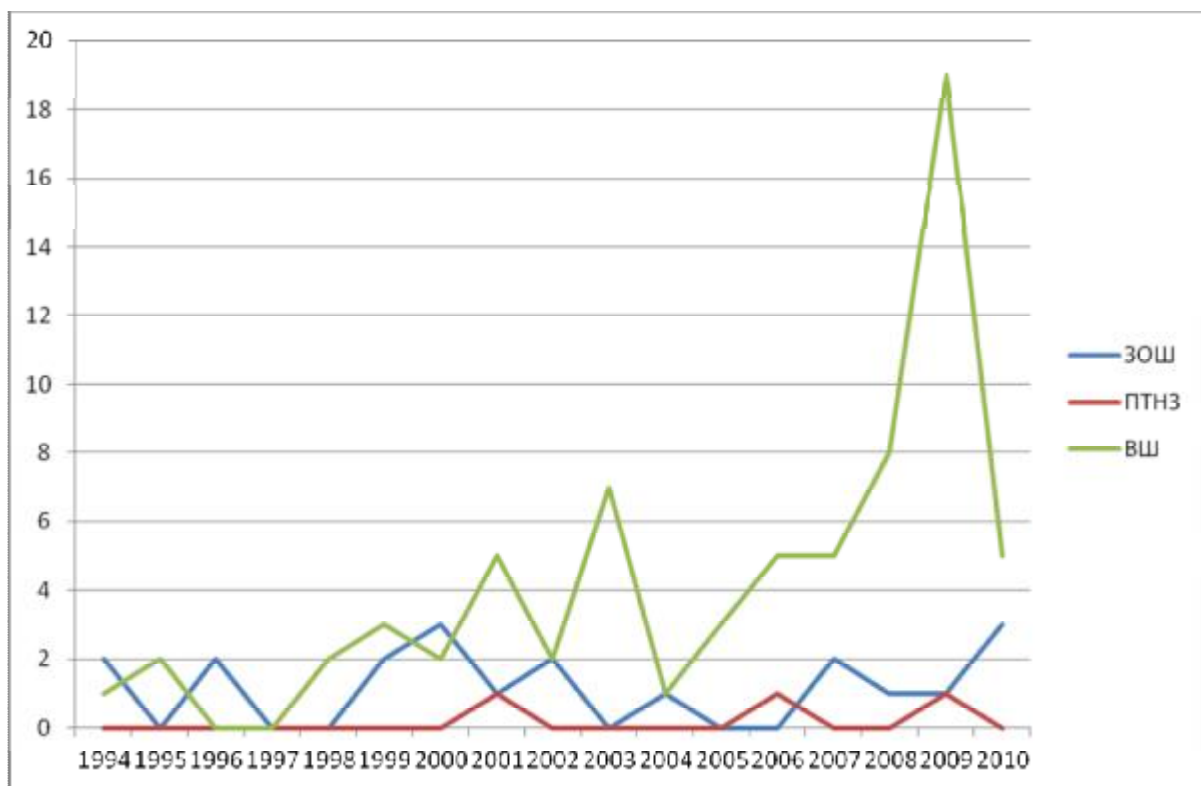

Рис. 1. Динаміка дослідження проблем інформатизації навчального процесу у вітчизняній системі освіти

Динаміка дослідження проблем інформатизації навчального процесу у вітчизняній системі освіти свідчить про стабільно зростаючий інтерес науковців до цієї проблематики.

Нами було здійснено кількісний аналіз наукових праць в католозі українських і російських дисертацій з юридичних, економічних та гуманітарних наук по ключовим словам. У результаті пошуку по ключовим словам «інформаційно-аналітична компетентність» на сайті електронної бібліотеки «Веда» нами було виявлено три дисертації: з них

2 – на здобуття наукового ступеню кандидата педагогічних наук і 1 – на здобуття наукового ступеню кандидата психологічних наук.

По ключовим словам «інформаційна культура» ми отримали перелік з 348 дисертацій, з яких 113 належать вітчизняним ученим. По ключовому слову «інформаційна діяльність» знайдено 662 дисертації, з яких 322 виконані українськими дослідниками. Нами також здійснено пошук наукових праць по ключовому словосполученню «інформаційна компетентність», у результаті якого виявлено 140 дисертацій, з них нашим співвітчизникам належить лише 7. Аналогічні результати ми отримали, здійснивши пошук по ключовому словосполученню «інформаційна компетенція» – всього знайдено 25 наукових праць, з них – 8 виконано українськими вченими.

Пошук по ключовому слову «аналіз» показав перелік з 11936 наукових праць з юридичних, економічних та гуманітарних наук, з яких 2818 захищено в Україні. Результати пошуку по словосполученню «педагогічний аналіз» дозволив знайти 136 дисертацій, 65 з яких належить нашим співвітчизникам.

Пошук по ключовим словам «аналітичні уміння» – показав такі результати: всього знайдено 21 дисертацію, з них 6 виконано українськими дослідниками. По ключовому слову «аналітична компетенція» наукових праць не знайдено. Із ключовим словом «аналітична компетентність» знайдено 5 дисертацій, які належать виключно російським авторам [1].

Слід зазначити, що в цих працях розглядаються окремі аспекти заявленої проблеми: сутність поняття інформаційно-аналітична діяльність, інформаційна та інформатична культура педагогів, учнів і майбутніх фахівців; підготовка викладачів і студентів до використання в професійній діяльності інформаційних технологій; інформаційне забезпечення управління навчальними закладами, формування інформаційної компетентності тощо. Результати подальшого наукового пошуку показали, що інформаційно-аналітична компетентність як соціально-педагогічний феномен вивчався лише з позицій підготовки викладача в системі неперервної освіти (О. В. Назначило) та підготовки майбутнього магістра фізико-математичних наук (О. С. Гайдамак) [3; 5]. І. В. Бабакова вивчала розвиток професійної компетентності спеціалістів інформаційно-аналітичних служб. Близькими до нашої проблеми дослідження є праці А. Т. Тхакушинової (формування узагальнених експериментально-аналітичних умінь у студентів як основи їх професійної компетентності) та І. А. Абрамової (формування аналітичної компетентності студентів на основі засобів і методів інформатики) [1].

На основі здійсненого аналізу можна зробити висновок, що такі питання як структура і зміст інформаційно-аналітичної компетентності сучасних керівників професійно-технічних навчальних закладів, теорія і методика її розвитку, а також педагогічні умови, які забезпечують

ефективність цього процесу, в дослідженнях практично не представлені.

У процесі розробки і створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління професійно-технічною освітою в Україні колективом науковців Інституту професійно-технічної освіти НАПН України виявлено низку проблем, які потребують окремих досліджень і розв'язання на основі наукових підходів. Серед них: не високий рівень інформаційної культури керівників, що призводить до розбіжності між інформаційними потребами та статистичними даними; недостатній рівень кваліфікації кадрів, що не дозволяє їм здійснювати аналітичні висновки; наявність методологічних проблем. Це «і до нині стримує оцінювання та аналіз існуючого стану системи, що у свою чергу впливає на генерування результатів освітньої політики, визначення стратегії, процеси її модернізації» [4, с.9]. Зазначені проблеми також гальмують інформаційний обмін між усіма зацікавленими в професійно-технічній освіті сторонами.

Дослідження інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічної освіти зумовлено глобалізаційними процесами: створенням єдиного освітнього простору зорієнтованого на розвиток особистості; трансформацією соціальної культури, однією з характерних ознак якої є сформованість у сучасних людей знань і здібностей до критичного сприйняття реальної дійсності, соціальної мобільності, міжкультурної компетентності; стрімким розвитком комунікаційних процесів; формуванням нового класу – інформаційних менеджерів. Виявлено, що невідповідність суб'єктів управління професійно-технічними навчальними закладами стримують процеси трансформації професійно-технічної освіти в Україні. У зв'язку з цим виникла необхідність створення певних педагогічних умов для розв'язання проблем, пов'язаних з підготовкою керівних кадрів професійно-технічних навчальних закладів до інформаційно-аналітичної діяльності, використання інформаційних технологій, що можна визначити як актуальний напрям подальшої розробки окресленої проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <http://www.lib.ua-ru.net/disser/ua/code-13.html>.
2. Богданова Т. Л. Определение уровня сформированности информационной культуры : учеб. пособие для студ. техн. спец. / Донбасская государственная строительная академия. – Краматорск : ДГМА, 2006. – 52 с.
3. Гайдамак Е. С. Информационно-аналитическая деятельность специалиста в области образования [Электронный ресурс] / Е. С. Гайдамак // Вестник Омского государственного педагогического университета. – 2006. – Режим доступа : <http://www.omsk.edu/article/vestnik-omgpu-83.pdf>.

4. Майборода Л. А. Організаційно-правові засади створення інформаційно-аналітичних центрів ПТО : методичні рекомендації / Л. А. Майборода, І. А. Савченко. – К. : Принт, 2009. – 49 с.
5. Назначило Е. В. Развитие информационно-аналитической компетентности преподавателя в процессе непрерывного педагогического образования : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Е. В. Назначило. – Магнитогорск, 2003. – 193 с.
6. Плохенко Д. В. Інформаційні технології в освіті: ретроспективний аналіз / Д. В. Плохенко, Н. Т. Тверезовська / Теорія та методика професійної освіти: реалії та перспективи ХХІ століття : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 14–17 вересня 2011 року). – К. : Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2011. – С. 49–51.
7. Щербина В. М. Образи інформаційного суспільства: соціологічний вимір / В. М. Щербина. – К. : ТОВ «Агентство «Україна», 2005. – 245 с.
8. Ярошенко А. О. Потенціал і ефективність освітньо-інформаційної політики / Алла Олександрівна Ярошенко. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 256 с.